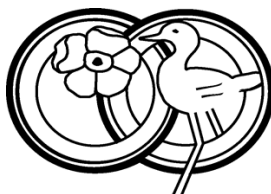

OBSERVATIE

CONTACTORGAAN

LANDSCHAPSVERENIGING "DE KRINGLOOP"

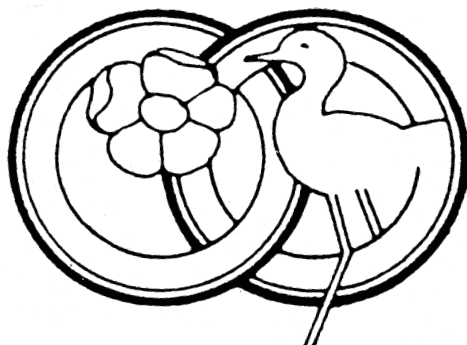
JAARGANG 38
2011 NR 5

OBSERVATIE

tweemaandelijks contactorgaan van

Jaargang 38 (2011) nr. 5

In dit nummer:

- Paddenstoelencursus
door het bestuur 2

- Herfstexcursie Beerderhei
door Jan Hermans 5

- Een ijsvogel langs de Maas
door Leo Koster 8

- Klimop, liaan en de gematigde streken
door Jan Hermans 13

- Verslag van de Libellencursus 2011
door Leo Koster 17

PADDENSTOELENCURSUS IN 2011

door het bestuur

Ook in 2011 gaat er weer een paddenstoelencursus van start. Net zoals in 2010 is deze cursus alleen op paddenstoelen gericht. De bedoeling is vooral paddenstoelen te leren in het veld. Voorts wordt er dit jaar een extra binnenactiviteit georganiseerd om samen aan de hand van meegebrachte paddenstoelen deze beter te bekijken en bestuderen.

De cursusdata met excursies voor 2011 zijn als volgt:

Vrijdag 7 oktober

Introductieavond rond het thema paddenstoelen. Ditmaal bekijken we in detail de verschillende vormgroepen van paddenstoelen. Om paddenstoelen te leren groeperen is het eerst van belang om de vormgroepen goed te herkennen. Aan de hand van passende illustraties met voorbeelden worden de belangrijkste vaktermen toegelicht en wordt ook de opzet en het gebruik van het cursusmateriaal toegelicht.

Aanvang 19.30 uur in de centrale ruimte van Basis-school Triangel, Linnerhof 36 te Linne. De avond duurt tot 22.00 uur.

Zondagmorgen 9 oktober

Excursie naar het Swalmdal. **We starten om 9.00 uur vanaf de parkeerplaats bij café den Bosch.** De excursie duurt tot 12.00 uur.

Zaterdag 15 oktober

Dagexcursie naar het Meinweggebied bij Vlodrop-Station.

Reeds enkele jaren blijkt deze regio een topper voor diverse uiteenlopende groepen paddenstoelen. Vanwege de variatie aan biotooptypen staat deze excursie dus weer op het programma. **Aanvang 9.00 uur; start vanaf de parkeerplaats tegenover Hotel St.Ludweig, Vlodrop-Station.**

In de ochtend wordt een ander terreintype bezocht dan in de middag. Denk voor deze dag aan een **lunchpakket, waterdichte schoenen (laarzen) en**

(afhankelijk van de voorspelde weersomstandigheden)

regenkleding. De excursie duurt tot 16.00 uur. Verdere informatie volgt tijdens de introductiebijeenkomst op vrijdag 7 oktober.

Zondagmorgen 6 november

Excursie naar Exatenbos. **We starten om 9.00 uur vanaf de parkeerplaats bij het Asielzoekerscentrum, Exaterweg 1 bij Baexem.** De excursie duurt tot 12.00 uur.

Vrijdagavond 25 november

Afsluitende avondbijeenkomst,

waarbij de deelnemers verzocht wordt paddenstoelen mee te nemen om te determineren. **De avond start om 19.30 uur in de centrale ruimte van basisschool Triangel, Linnerhof 36 te Linne.** De avond duurt tot 22.00 uur. Ook wordt er op deze avond meer informatie gegeven over interessante literatuur betreffende paddenstoelen.

Deelnemers aan de paddenstoelencursus, die reeds eerder een paddenstoelencursus bij ons volgden, dienen de twee cursusboekjes over paddenstoelen mee te nemen. Tijdens de excursies

zijn een goede loep, een spiegeltje, een fototoestel en enkele opbergdoosjes onontbeerlijk.

De cursus kost voor leden van de Kringloop die reeds in hun bezit zijn van de twee cursusboekjes over paddenstoelen 10 Euro. Kringlopers die nog niet eerder aan deze cursus deelnamen, betalen behalve het cursusbedrag nog 30 Euro extra voor beide paddenstoelenboekjes. Niet-leden van de Kringloop betalen 20 Euro cursusgeld; zij betalen voor de beide paddenstoelenboekjes 40 Euro.

Aanmelden

U kunt zich voor de paddenstoelencursus zowel per mail (cursussen@dekringloop.nl) schriftelijk of telefonisch aanmelden bij de heer L.Hulsbosch (tel. 0475-463239). Uw aanmelding met betaling moet binnen zijn **vóór zaterdag 1 oktober!! Het maximaal aantal deelnemers voor de cursus bedraagt 40 personen**

Let op: Uw cursusdeelname is pas definitief, nadat het cursusgeld is overgemaakt op ons rekeningnummer (470.97.59)

ten name van Landschapsvereniging De Kringloop onder vermelding van “paddenstoelencursus 2011”.

Deelnemers die niet vóór 1 oktober hebben overgemaakt ontvangen GEEN uitnodiging voor de cursus.

Wij wensen alle deelnemers een fijne, leerzame maar ook gezellige cursus toe!

HERFSTEXCURSIE NAAR DE BEEGDERHEI OP ZATERDAGOGHTEND 29 OKTOBER

door Jan Hermans

De Beegderhei behoeft bij de meeste Kringlopers geen introductie meer. Op **zaterdagochtend 29 oktober** organiseren we een herfsttocht met als thema paddenstoelen.

We starten om **9.30 uur vanaf de parkeerplaats bij het asielzoekerscentrum gelegen aan de Exatenweg 1, nabij Baaxem.**

Onder leiding van de heren

J. Hannen en L. Koster

verkennen we tot 12.00 uur dit prachtige gebied.

Het landschap van de Beegderhei is zeer afwisselend. Naast de voor paddenstoelen zo belangrijke naaldbossen, liggen er ook heideveldjes en vennen in het gebied. Alle biotooptypen kennen hun eigen paddenstoelsoorten en het is interessant om op zo'n

ochtend de verschillende biotopen eens onderling te vergelijken.

Oktober is wel de paddenstoelenmaand bij uitstek. De vormenrijkdom aan paddenstoelen, dat wil zeggen de vruchtlichamen, getuigen van de rusteloze activiteiten van de onzichtbare schimmeldraden waaruit ze voortkomen. Het gehele jaar door breken deze schimmeldraden alles af wat er aan hout, bladeren, takken, mest en ander afval uit de natuur beschikbaar komt. Weer andere soorten paddenstoelen drijven een soort ruilhandel met de wortels van bomen, waarbij voedingszouten, die de bomen zelf niet zo goed kunnen bemachtigen, worden ingewisseld voor suikers en vitaminen die de groene planten produceren, maar die de schimmels weer moeilijk kunnen verkrijgen. Deze mycorrhiza-paddenstoelen zijn talrijker dan men op het eerste moment denkt.

De vruchtlichamen die we bekijken hebben als belangrijkste taak het produceren van sporen. De sporen van paddenstoelen zijn zeer klein, tussen de 0,005 en 0,02 mm. Ze worden gemakkelijk

door luchtstromingen verplaatst, waardoor deze wijze bij verreweg de meeste paddenstoelen de normale manier van sporenverspreiding is.

Paddenstoelssporen zijn zelfs op vier kilometer in de lucht aangekomen. Het aantal sporen dat één paddenstoel voortbrengt is zeer groot, variërend van tientallen miljoenen tot vele miljarden. De bouw van een paddenstoel houdt verband met de manier waarop de sporen worden verspreid. Bij de zakjeszwammen (bijvoorbeeld, bekerzwammen, morieljes, kluijjeszwammen) worden de sporen gevormd in langgerekte cellen, die bij rijpheid de sporen enkele centimeters ver de lucht in kunnen schieten. Het sporenvormend oppervlak is bij deze paddenstoelen dan ook altijd naar boven gericht. Bij de steeltjeszwammen (boleten en plaatjeszwammen) worden de sporen gevormd op de top van knotsvormige cellen. Dergelijke sporen kunnen slechts een fractie van een millimeter worden weggeschoten, waarna ze beginnen te vallen. Daarom bevindt het sporenvormend oppervlak zich bij deze groep meestal aan de onderzijde van

het vruchtlichaam.

Sommige paddenstoelen hebben sporen die niet worden afgeschoten, maar die in een gesloten vruchtlichaam worden gevormd. Dit zijn de zogenoemde buikzwammen, bijvoorbeeld de stuifzwammen en aardappelbovisten. Bij de meeste buikzwammen zijn als de sporen rijp zijn, de cellen waarop zij worden gevormd al helemaal verdwenen en is de paddenstoel van binnen één poederige massa. Daarna scheurt de paddenstoel open of krijgt één of meer openingen waardoor de sporen naar buiten kunnen stuiven. Waarschijnlijk zijn het in de natuur vooral waterdruppels die het leegstuiven van deze paddenstoelen veroorzaken. Daarbij is een klein technisch hulpmiddeltje behulpzaam. Tussen de rijpe sporen zitten fijne veerkrachtige draden, die er voor zorgen dat telkens nadat de paddenstoel iets wordt ingedrukt, de wand en de sporen-massa met draden weer in de oorspronkelijke stand terug veert. Bij het samendrukken wordt lucht met sporen weggeperst en bij het terugveren wordt verse lucht tussen de draden en sporen gezogen. Wonderbaarlijk is de manier waarop de sporen van

kleine vogelnestzwammen worden verspreid. Deze paddenstoelen hebben de vorm van bekertjes waarin op de bodem een paar "eitjes" liggen. Deze eitjes zijn pakketjes van sporen. Valt een regendruppel in zo'n beker, dan spat hij er in vele kleine druppels weer uit, waarbij ook de eitjes weggeslingerd worden. Dit wordt het spatbeker-principe genoemd.

Ongetwijfeld komt U van de hier genoemde groepen paddenstoelen verschillende vertegenwoordigers tegen. Maak eens een lijst per biotooptype met daarna een ordening per verspreidingstype. We zijn benieuwd naar een verslagje hierover in Observatie!

EEN IJSVOGEL LANGS DE MAAS ...

(deel I)

door Leo Koster

Op zaterdag 26 februari 2011 even met de fiets via Leeuwen richting Koningsgriend en dan slenterend langs de Maas. Een roofvogel vliegt van me af, even later komt hij/zij terug, het is de slechtvalk die pal boven me overvliegt. De dassenheuvel nabij het spoor is goed belopen, maar mensen wat een rommel heeft het Maaswater hier achtergelaten. Het pad parallel aan de Maas wil ik aflopen tot ik niet meer verder kan. Als ik op het eind van deze landtong ben hoor ik het geluid van de ijsvogel. Door de strenge vorst heb ik al heel lang geen ijsvogel gehoord dan wel gezien. Voorzichtig tuur ik de wand af en zie ik een ijsvogel. Op deze plek is de rechter oever over enkele meters afgekald. "Als ik een ijsvogel was zou ik hier op deze rustige plek wel een nestgang willen graven", dacht ik bij mezelf. Op **donderdag** 17 maart 2011 ben ik op de fiets en kom ik in de buurt van Asselt. Ik besluit eens even de plek op te zoeken waar ik op

26-02-2011 de ijsvogel gehoord en gezien heb. Recht tegenover me, op honderden meters, de afgekaldde oever. Ik sta nog maar net met mijn kijker te turen of ik zie al twee ijsvogels die interesse hebben in die wand. Zou mijn wens dan toch nog uitkomen? Ik neem me voor hier vaker naar toe te gaan omdat ik van deze kant een veel betere kijk op die oever heb. Voor deel I heb ik 27 bezoeken afgelegd en 30 uur geobserveerd, hieronder een sterk ingekorte versie van mijn waarnemingen.

Op **dinsdag** 22 maart 2011 fiets ik naar mijn observatieplek. De opkomende zon schijnt schitterend op de wand. Direct al een ijsvogel, ik zie er zelfs drie. Ik zie de paring en de overgave van een visje. De ingang van het nestgat zit boven een soort hol en achter geelkleurige wilgentakken. Ik denk dat de nestingang op ongeveer 80 cm van het waterpeil zit.

Scholeksters maken een geluid waarvan het begin lijkt op dat van

een dodaars.

Vrijdag 25 maart 2011 op de fiets er naar toe, het is ongeveer 20 minuten fietsen over een afstand van ongeveer 6 km. Het eerste half uur zie ik geen graafwerkzaamheden van de ijsvogels, soms vliegen ze achter elkaar aan, het lijkt net of er eentje weggejaagd moet worden.

Maandag 28 maart 2011 ga ik er van 17.45-18.20 uur naar toe, ik heb een zeer slecht zicht op de wand i.v.m. ondergaande zon, ik heb ook geen ijsvogels gezien.

Dinsdag 29 maart 2011 direct al twee ijsvogels, één heeft een witkleurig visje in de snavel, wie het krijgt of opeet heb ik niet kunnen waarnemen. Eén gaat naar de nestingang en verblijft daar langere tijd. Er wordt volop gedoucht, één ijsvogel gaat zich uitgebreid poetsen. Ik denk dat de graafwerkzaamheden bijna klaar zijn. Beide vogels graven in ongeveer 2 weken tijd een iets omhoog lopend nesthol met een doorsnee van 5 cm en een lengte van ongeveer 70 cm. Op het eind bevindt zich een kuilvormige nestkamer van 10 bij 15 cm, op de kale bodem worden $\pm$ 6 ronde en witkleurige eieren gelegd, als alle eieren gelegd zijn

wordt begonnen met broeden.

Op **donderdag** 31 maart 2011 weer ijsvogels, het mannetje brengt een zilverkleurig visje en vliegt er in eerste instantie weer mee terug. Hij roept het vrouwtje en geeft haar het visje. Het vrouwtje vliegt al vliegend 3 keer kort in het water om de zandstofdeeltjes te laten verwijderen.

Vrijdag 01 april 2011 is het bewolkt. Als ik aankom hoor ik het geluid van de ijsvogel, hij/zij zit weer op het uitstekend takje bij de nestingang. Opeens zelfs twee ijsvogels. Ik heb mijn zitplek een beetje verplaatst. Ik klap mijn klapstoeltje uit, de voeten zet ik op wat hoger gelegen stenen, de ellebogen op de knieën voor de stevigheid en de kijker in de handen en dan maar turen. Ik heb nu ook de nestingang gevonden, er zijn zelfs twee ronde openingen, doch de opening schuin onder de linker ingang wordt gebruikt. De nestingang ligt op ongeveer 60 cm boven het waterpeil. De linker ingang is misschien wel de eerste ingang geweest maar de ijsvogel is bij het graven misschien gestuit op een hard voorwerp of wortelkluit waardoor er op een andere plek opnieuw gegraven moest worden. Ze is ook niet van het

vorig jaar want dan was de nestingang niet meer zo rond, want door het in- en uitvliegen wordt het zand aan de onderzijde weggesleten.

Dinsdag 5 april 2011 is het bewolkt, winderig en koud. Direct al één wegvliegende ijsvogel vanuit het nestgat, een andere ijsvogel zit op het uitstekende takje en verdwijnt even later in het gat. Ik denk dat ze broeden en dat wordt m.i. afwisselend uitgevoerd.

Donderdag 7 april 2011 direct al een vliegende ijsvogel. Ze blijven al wat langer in het nestgat.

Ongeveer 20 oeverzwaluwen hebben interesse in de wand. Storend vind ik het geluid van de trein over de Maasbrug. Bij de wand zwemt een bisam- of muskusrat en verdwijnt eventjes in de holte onder de nestingang, komt er echter snel weer uit. Een ijsvogel vliegt laag over het water richting een fuut die daardoor iets ineenduikt terwijl de ijsvogel iets omhoog komt, fraai deze reactie van beide vogels.

Woensdag 13 april 2011, bij de nestingang geen ijsvogel(s). Vanuit de Bouxweerd zingt de nachtegaal. "Blaffende"

Canadese ganzen vliegen over. Om 08.15 uur de eerste ijsvogel. Om 08.20 uur twee ijsvogels, één minuut later vliegt één het nestgat in, de andere richting wateropvangbekkens. Eén ijsvogel op slechts 5 meter van mij vandaan, een geweldige roodoranje buik als hij/zij op een takje gaat zitten. Even later vliegt weer een ijsvogel vlak voor me langs. Om 09.04 uur een vis-sende ijsvogel, even de hoogte in en dan schuin naar beneden duikend.

Paaszondag 24 april 2011. De nachtegaal is wat dichterbij gaan zingen. Om 08.15 uur twee ijsvogels, vijf minuten later vliegt één ijsvogel het nestgat in. Vanaf de Bouxweerd hoor ik de zomer-tortel. De circa 10 oever-zwaluwen hebben interesse in 6 gaten. In de wilg naast me is een tuinfluiter gaan zitten en zorgt voor prachtige ochtendmuziek.

Dinsdag 26 april 2011, zonnig, om 08.00 uur gaat een ijsvogel op een afrasteringdraad zitten en daaronder een Bonte Piet, prachtig die kleuren in het zonlicht. Twee minuten later komt het mannetje van de ijsvogel uit het gat en neemt 2 keer een bad. Om 08.28 uur verlaat het vrouwtje het nest en neemt een bad. Een

overvliegende koekoek, prachtig zichtbaar de donkere strepen op de buik, hij wordt gevolgd door een klein vogeltje. Enkele kopjes van de oeverzwaluwen bekijken mij vanuit enkele gaten in de kale oever.

Donderdag 28 april 2011, bewolkt. Aan de overkant een liggend takje waaraan geknaagd is door de bever, een dode vis drijft voorbij. Om 08.30 uur zoeken ongeveer 7 oever-zwaluwen hun gaten op. Om 08.40 uur vliegt een ijsvogel het gat in en gaat er weer uit en neemt een bad. Om 08.49 uur een ijsvogel naar binnen en er weer uit, jongen?????, neemt een bad. Een zilvermeeuw bij de drijvende dode vis. Om 09.25 uur twee ijsvogels, één eruit, de ander naar binnen, ik denk dat ze nog geen jongen hebben.

Zondag 1 mei 2011, zonnig, doch flinke noordoosten wind. Vanuit de wateropvangbekkens stijgen 14 ooievaars op, nog nooit zoveel ooievaars bij elkaar gezien, ik denk dat ze er overnacht hebben. Ze zoeken de thermiek op en steeds hoger en hoger zakken ze af naar het zuiden. Ik zit wat hoger omdat de vissers mijn stekje ingenomen hebben. Maar nu heb ik wel zicht

op de nestingang. Pas om 09.50 uur een ijsvogel die veelvuldig een bad neemt. **Dinsdag** 3 mei 2011, zonnig, doch koude wind. Om 09.28 uur gaat een ijsvogel met zilverkleurig visje naar binnen, na ongeveer 30 seconden er weer uit, neemt een bad en vliegt dan naar laaghangende wilgen en gaat dan nog diverse keren een bad nemen en gaat daarna zich uitgebreid poetsen.

Zaterdag 7 mei 2011, vanuit de wilg vallen druppels van de schuimcicade op mijn hoofd, vanuit de wilgen waait veel wilgenpluis. Slechts enkele oeverzwaluwen die naar de wand vliegen. Om 09.40 uur twee ijsvogels, één naar binnen en weer eruit, n.m.m. hebben ze **jongen**. Een zwarte zwaan met witte vleugeleinden vliegt voorbij. Om 09.52 uur een ijsvogel naar binnen en eruit, 3 x een bad. Om 10.05 uur vliegt een ijsvogel met zilverkleurig visje (al best wat groot) over het water naar binnen en eruit, 3 x een bad. Om 10.28 uur twee ijsvogels, één gaat met een visje naar binnen, de ander neemt wel 8 x een bad.

Woensdag 11 mei 2011, zonnig, helaas begeeft mijn pen het, een potlood niet bij de hand. Drie

“zingende” knobbelzwanen. Om 08.50 uur twee ijsvogels, het lijkt er op of ze opnieuw willen gaan graven, één vliegt regelmatig naar de kale oeverwand. Ze gaan wel richting nestgang, één paartje op wilgentakken, de ene met de rode borst, de andere met het schitterende blauw, ze baden regelmatig. Zou er iets met de jongen zijn?? Thuis koffie drinken uit een mok met afbeeldingen van een ijsvogel die getekend zijn door Marjolein Bastin.

Vrijdag 13 mei 2011, om 08.30 uur al direct een ijsvogel, om 08.50 uur vliegt het vrouwtje over het water het nestgat in/eruit, neemt een bad en gaat in wilg zitten. Een apart gekleurde meerkoet; het lichaam bruinkleurig, de kop donkerbruin met witte bles. Om 09.20 uur een ijsvogel naar binnen/eruit, neemt 3 x een bad en vliegt dan weg en “bidt” dan 4 x en gaat dan richting Bouxweerd. De nachtegaal is vlak bij me gaan zitten. Geen enkele keer gezien dat de ijsvogels een visje hebben.

Dinsdag 17-05-2011, met de auto, regenachtig. Slecht zicht op de nestingang. Om 08.06 uur ijsvogel naar binnen, blijft daar een kleine minuut, eruit, op het takje, weer naar binnen/eruit, 3 x

een bad en vliegt dan naar de wateropvangbekkens. Om 08.08 uur ijsvogel met visje naar binnen/eruit, 2 x een bad dan weer richting wateropvangbekkens. Om 08.20 uur ijsvogel met visje, gaat 3 x naar binnen/eruit en neemt 12 x een bad.

Vrijdag 20-05-2011, zonnig en droog, het waterpeil zakt nog steeds. Om 08.45 uur ijsvogel duikt met succes, vliegt verder, duikt opnieuw met succes en gaat op een ijzeren paaltje zitten. Ijsvogel is nog niet bij het nest geweest. Het gedrag van de ijsvogel; zijn de jongen nog niet wakker, is hij/zij nog weer opnieuw aan het graven?? Drie

oeverzwaluwen, een visdiefje (zwarte punt) op groenkleurige boei. Om 09.10 uur twee ijsvogels, beide vissen met succes, niet naar het nest. Om 09.25 uur een ijsvogel gaat twee keer naar de linker zijde tegen de wand en graaft daar n.m.m. en blijft al iets langer in het nieuwe nestgat dat al enkele dagen oud moet zijn. Ze lossen elkaar af, doch de hoogte van het nestgat is gevaarlijk laag ten opzichte van het water. Het oude nest is niet meer in tel, jongen opgevreten, onbevuchte eieren??? Ik sluit hiermee deel I af.

KLIMOP, LIAAN IN DE GEMATIGDE STREKEN

door Jan Hermans

Iedereen kent wel Klimop. Klimop (*Hedera helix*) is de enige vertegenwoordiger van de Klimop-familie in ons land. De Klimop-familie kent vooral tropische vertegenwoordigers in Zuidoost-Azië en Amerika.

Klimop is bekend als altijd groen houtgewas (wintergroen). Het is een klimplant, die een soort stam

kan ontwikkelen, die zich met speciale hechtwortels aan bomen of stenen vasthoudt. Deze hechtwortels nemen geen voedingsstoffen op. Klimop kan echter ook kruipende stengels vormen. Zowel de klimmende als de kruipende stengels dragen handvormig gelobde tot gespleten, meestal vijflobbige bladeren met een hartvormige

voet. Alle goed uitgegroeide bladeren zijn van boven glanzend en min of meer donker groen. De bloemen staan in bolvormige schermen, die trosvormig zijn gerangschikt. De bloemen zijn klein, tweeslachtig, regelmatig, vijftalig en geelgroen. De stamper heeft een stijlkussen, dat net als bij de schermbloemigen, veel en rijkelijk nectar afscheidt. Op het stijlkussen staat een korte, plumpe stijl met drie of meer stempels. Het scherm aan de top van een zijtak bloeit eerder dan de zijdelingse schermen. De meeldraden zijn eerder rijp dan de stamper. Wellicht ontwikkelen de besvruchten zich alleen na kruisbestuiving. Ze zijn pas de vol-

gende lente rijp en dan dofzwart. Kiemplanten van Klimop hebben opvallende rondachtige bladeren. In grote delen van Nederland is Klimop algemeen, maar niet in de veen- en kleigebieden en op de Waddeneilanden. Klimop wordt in allerlei vormen gekweekt, ook als rechtopstaande struik en vooral als bodem- en muurbedekker toegepast.

De vitaliteit van Klimop wordt onder natuurlijke omstandigheden begünstigd door schaduw en voedselrijkdom en kalkrijkdom van de bodem. In de dichte loofbossen van Zuid-Limburg kan de Klimop zo'n dicht tapijt vormen dat daar voor andere planten nauwelijks meer plaats is. Vooral in bossen waar geen hakhout-

beheer meer wordt toegepast, beheerst Klimop vaak de bodem. Klimop verdraagt geen voortdurend hoge grondwaterstand, wel kortstondige overstromingen in de winter. Op vruchtbare grond in bossen en houtwallen klimt Klimop graag in de bomen. Op zure zand- en leemgrond klimt de plant niet of nauwelijks tegen de bomen op, zodat bloei daar ook achterwege blijft.

Bloeiende Klimop

Het afscheidsfeest van de bloem-bezoekende insecten heeft jaarlijks op Klimop plaats. De bloei begint al in september en zet zich voort tot in november. Het aardige van Klimop zit nu juist in het voortdurend open gaan van nieuwe bloem-schermpjes. Ieder bloempje bestaat uit vijf kroonblaadjes, vijf meeldraden, een stamper en vijf hele kleine kelkblaadjes. Waar het om gaat zijn de glinsterende nectarklieren, die bijzonder aantrekkelijk zijn voor korttongige insecten.

Dat is in de eerste plaats een grote verscheidenheid aan vliegen, maar het zijn ook de laatste wespen, die er van profiteren. Ik zie nooit zoveel van de blauwe vleesvliegen als in de

bloeitijd van Klimop.

Voor allerlei vogels biedt Klimop ook gelegenheid tot nestelen en overnachten: Winterkoning, Merel, Spreeuw, Huismussen en duiven. Ook muizen huizen graag in de beschutting van deze plant. De bessen worden gegeten door lijsters, spreeuwen en duiven. Bomen met een draagkrachtige stam, zoals eiken, worden door Klimop niet of nauwelijks geschaad.

Een plant die op Klimop gespecialiseerd is, is de Klimop-bremraap. In Nederland komt deze parasiet slechts zeer zelden voor. Op dood blad van de Klimop verschijnen in het najaar

soms de Klimoptaailingen, kleine, witte paddenstoeltjes met aan de onderkant van de hoed, opvallend wijd uiteen staande lamellen.

In Zuid-Limburg is op Klimop de Klimopkever (*Ochina ptinoides*) aangetroffen. Dit kevertje ter grootte van drie millimeter tast als larve het merg van de

Klimoptakken aan. De takken gaan daardoor verdorren. Ook komt op Klimop een bladluis voor die een soort "galvormer" is; er worden geen gezwellen gevormd, maar de bladluis veroorzaakt omrolling van de bladrand.

LIBELLENCURSUS 2011

door Leo Koster

Tweeënveertig personen hebben zich ingeschreven voor bovengenoemde cursus, georganiseerd door de Landschapsvereniging "De Kringloop", slechts één persoon is geen lid van onze schitterende vereniging. De presentatie is in handen van de heer Jan Hermans. Elke cursist ontvangt een fraai boekwerk over libellen dat gemaakt is door John Hannen alsmede een handige boekje "libellen herkennen in het veld", samengesteld door Jan Hermans. De cursus bestaat uit 3 theorieavonden met de onderwerpen; bouw, voortplanting en habitat en uit 3 buitenexcursies.

Wereldwijd komen ongeveer 5000 libellensoorten voor, in Nederland ongeveer 70. Uniek bij libellen is de vervormde onderkaak, het zogenaamde uitklapbare vangmasker. Bij een keizerlibel lijkt het of dit insect twee grote ogen heeft, in werkelijkheid zijn het 60.000 oogjes. Fraai is in het boek de geboorte te zien van een keizerlibel, de witte draden zijn ademhalingsbuisjes (tracheeën). Het paringsrad of paringswiel: het mannetje heeft vooraf zijn sperma van zijn staartuiteinde naar het 2^e segment gebracht, het mannetje pakt het vrouwtje tussen kop en borststuk en het vrouwtje gaat

met haar uiteinde van haar lichaam naar het opgeborgen eipakketje. "Om libellen te leren herkennen en met zekerheid te determineren is het soms nodig om ze te vangen". "Met enige ervaring is het echter goed mogelijk om een groot aantal libellensoorten op zicht te herkennen", aldus Jan Hermans in zijn inleiding.

Mijn verslag gaat over de buiten-excursie van zondag 12 juni 2011 in de Doort. Het is zonnig. Ik ben ingedeeld in groep 1 en dat wil

zeggen dat de heer Jan Hermans onze gids en vanger is. In de Doort geen geluid van de wielewaal, wel dat van de koekoek. Langs de Middelsgraaf zien we het mannetje van de weidebeekjuffer, op de vleugel bevindt zich een donkerblauw gekleurde band. En wat is onze voorzitter behendig met het hanteren van zijn vangnetje en hoe ongelooflijk handig weet hij de insecten beet te pakken zonder schade aan te richten. De onderzijde van de segmenten 8-

10 zijn wit, ze bezitten gescheiden ogen. Het vrouwtje krijgen we ook te zien met haar groen getinte vleugels en witkleurig pseudopterostigma, het uiteinde van haar achterlijf is iets dikker, we worden gewezen op haar eilegapparaat. We zien een subadulte boomkikker op bramenstruiken en in een poel groene kikkers. Tussen het riet, bij een open vlakte, houdt zich niet alleen een kleine karekiet op, maar we zien ook haar jonkies. Een vers mannetje van de bloedrode heidelibel is de klos (de kleinste van de grote libellen), heeft nog een witkleurig pterostigma dat later donkerkleurig zal worden en bezit zwarte poten. Een omhulsel van grassprietjes en takjes (zakjesdrager) wordt aangereikt, in dit omhulsel zit een nachtvlindertje, vrouwtjes zijn ongeveugeld, het omhulsel beschermt het vlindertje dat de wetenschappelijke naam *Psyche casta* heeft meegekregen. Weer een boomkikker. Knoopkruid, kamperfoelie, gewone wederik en penningkruid langs het water, op het water onder meer een meerkoet. Een gewone pantserjuffer, het mannetje, wordt wat beter en uiteraard van heel dichtbij

bekeken. De bovenste achterlijfaanhangsels zijn duidelijk zichtbaar en naar elkaar toegekromd terwijl de onderste achterlijfaanhangsels iets korter en recht zijn. We genieten van de zang van de zanglijster. Iemand ontdekt tussen de vegetatie een boomkikkertje van dit jaar. Dan een vrouwtje van de groene sabelsprinkhaan met haar lange, rechte sabelvormige legboor (ovipositor) waarmee ze niet kunnen steken. Op het 2^e segment van de azuurwaterjuffer worden we gewezen op een losstaande U. Op bladeren van de esp (ratelpopulier) zit een kevertje met rode en ongestippelde dekschilden terwijl kop, poten en antenne zwartkleurig zijn, het is het populierenhaantje. Een roofvlieg heeft wel interesse in een gehavend exemplaar van de bloedrode heidelibel. Een algemene soort is het lantaarntje, segment 8 is blauw terwijl het pterostigma tweekleurig is, ook wel "vlammetje" genoemd. Even paniek in het veld. Een deelnemer mist zijn camera. Heel veel ogen zoeken tussen het gras en met succes. De tuinfluitster zorgt voor ochtendmuziek. Boven een grasvlakte cirkelt een grote keizerlibel met zijn hemels-

blauwe achterlijf. We gaan terug en zoeken de andere kant van de Doorderweg op. We wandelen langs de observatiepost "De Wielewaal". Langs de Middelsgraaf, ooit eens de grens tussen de hertogdommen Gelre en Gulik, moerasspirea, smeewortel, valeriaan, kale jonker, in het water grote egelskop, rietgras, moeras-vergeet-me-niet. Bij een breedscheenjuffer vallen inderdaad de verbrede schenen op. Er wordt een niet algemene soort gevangen, het is het

mannetje van de variabele waterjuffer, deze juffer is te herkennen aan het kenmerkende uitroepteken aan de schouderstreep. De haagwinde staat met haar witte bloemen te pronken, de gele lis met gele bloemen. We worden gewezen op een wants met zwart/rode lengtestrepen, het is de pyamawants, ook wel "gevangeniswants" genoemd. Ook worden we gewezen op de minieme deukjes in de dekschilden van het Amerikaanse lieveheersbeestje. Het halsschild

Vuurjuffer
Pyrrhosoma
nymphula

mv

van het vrouwtje van de azuurwaterjuffer heeft de vorm van een accolade. We noteren een gehakkelde aurelia, ook wel c-vlinder genoemd. We verlaten de Middelsgraaf waarin ook nog watermunt en kleine egelskop groeien en wandelen verder langs een viswater (een voormalig tichelgat). We zien het mannetje van de platbuik met zijn prachtig berijpt achterlijf. Op een dode tak in het water krijgen we het vrouwtje te zien van de gewone oeverlibel, opvallend het geelkleurig achterlijf met twee donkere lengtestrepen. Ook de grote roodoogjuffer mogen we in ons aantekenboekje bijschrijven, het mannetje heeft rode ogen, het vrouwtje bruine. Vlak boven het water scheren boerenzwaluwen. Jan vangt een volwassen mannetje van de bruine korenbout die beschadigde vleugels heeft en blauw grijze ogen. De vleugels bestaan uit een aaneenschakeling van "glas-in-loodraampjes", fantastisch gewoon. Deze soort is lang niet algemeen. Ook hier in het riet de kleine karekiet. Via een smal bruggetje over de Nieuwe Graaf (Kanjelbeek) wandelen we tussen twee vijvers door.

Schaatsenrijders op het water,

blauw glidkruid en oeverzegge en hoge cyperzegge langs de rand en we krijgen bloeiende veenwortel te zien. We wandelen onder mooie boskrieken door en langs salomonszegels, wilgenroosjes en bosandoorns en horen de boomklever. We krijgen weer een boomkikker in het vizier. Een volwassen vrouwtje van de platbuik wordt nader bekeken, opvallend bij dit insect is de zichtbare ademhaling.

Van zowel de theorieavonden als de buitenexcursies heb ik veel geleerd, nu loopt een boeiende en leerzame buitenexcursie ten einde.

